

ДО ТРАДИЦІЇ ВСТАНОВЛЕННЯ НЕРОБОЧИХ СВЯТКОВИХ ДНІВ В УКРАЇНІ (1900—2011 РОКИ)

Анотація. У статті проаналізовані підстави встановлення неробочих святкових днів в Україні в період 1900—2011 рр.

Ключові слова: святкова культура, календар, неробочий святковий день, вихідний день.

Аннотация. В статье проанализированы основания установления нерабочих праздничных дней в Украине в период 1900—2011 гг.

Ключевые слова: праздничная культура, календарь, нерабочий праздничный день, выходной день.

Summary. The article made an analysis of the Soviet calendar relatively weekend holidays in Ukraine. Analyzed changes in the “red” days in the period 1900 2011 years.

Key words: calendar, a non-working holiday, holiday.

Метою статті є з'ясування становлення вихідних святкових днів у зазначений період. Задля цього треба розв'язати такі завдання: зіставити традиції та інновації у святковій культурі; розглянути політику держави щодо встановлення вихідних святкових днів, порівняти міру впливовості офіційної, релігійної та народної обрядовості та звичаєвості на святкову культуру українців. Роботу написано на підставі аналізу матеріалів архівних джерел: нормативних документів КПРС, постанов, указів і періодичних видань.

Вивчення святкової культури України радянського і пострадянського періодів має величезний дослідницький потенціал. З одного боку, радянська епоха вже відійшла у минуле, з іншого — вона, як і раніше, актуальна й далі впливає на розвиток культури сучасної України.

Дослідженість. У науковій літературі можна знайти значну кількість робіт, присвячених різним аспектам вивчення свята.

Загальні культурологічні аспекти святкової культури розглядалися в роботах В. Проппа, О. Веселовського, Л. Абрамяна, Д. Лихачова, О. Лосева, Ю. Лотмана, А. Мазаєва та інших. Вивчення соціально-філософських аспектів свята представлені в роботах іноземних дослідників Е. Кассіра, Х. Ортеги-і-Гассета, М. Еліаде, К. Жигульського та інших.

Історичні та культурологічні дослідження, розкриваючи генетичні засади та особливості специфіки свят, висвітлюють лише окремі

напрями трансформації святкової культури й не дають цілісної картини еволюції феномену свят, що й зумовило **актуальність** проблеми та вибір теми статті.

Виклад основного матеріалу. Святкова культура міського та сільського населення, що склалася в Російській імперії у період ХІХ і початку ХХ ст., мала структуру, яка охоплювала урочистості — щорічні та разові, календарні, релігійні та світські, обов'язкові й “необов'язкові” національні й місцеві, суспільні та особисті, політично забарвлені й нейтральні, а також такі, що відзначаються в усьому світі й визначаються за конфесійною, корпоративною чи статевою ознакою.

Домінантне положення в календарі (як за кількістю святкових подій, так і за ставленням до них суспільства) мали релігійні свята. Саме такі релігійні події визначали існування більшої частини населення країни та впливали на повсякдення міста і села.

Не менше значення мали свята, які встановлювалися державою. Це були дати, присвячені як державі в особі правлячого дому (“царські дні”), так і спрямовані на вшанування найбільш значущих для влади і суспільства історичних подій та суспільних діячів.

В означений період виникають “нові” святкові дні — громадські: ініційовані місцевими властями, земствами, суспільними та культурними організаціями (“круглі дати” з моменту заснування губерній і міст, ювілеї відомих персон, літературно-освітні свята);

опозиційно-політичними силами (політично забарвлені події, маївки, Міжнародний день Інтернаціоналу).

Еволюційний розвиток святкової культури XIX — початку XX ст. зумовив взаємозв'язок і взаємовплив численних святкових елементів: відбувалася своєрідна дифузія, в рамках якої здійснювався обмін традиціями й ритуалами, що мають різне походження.

Найбільшого поширення набувають збори і маніфестації, до яких належать релігійні форми обрядовості — ходи, паради, літургії, молебні, панахиди, освячення та інші види богослужінь. Виникають світські форми: військові, громадянські або спортивні паради, урочисті засідання, з'їзди і збори з тематичними доповідями, промовами та привітаннями; концерти та вистави; закладення фундаменту та відкриття громадських і соціальних об'єктів, приурочених до певних дат.

В останні десятиліття XIX ст. усталена структура урочистих заходів доповнюється новими: з'явилися робочі маніфестації, політичні демонстрації й мітинги. Не будучи за своєю суттю святковими елементами, ці акції, однак, мали і певний святковий заряд, бо були пов'язані в свідомості учасників з відчуттям свободи і незалежності від диктату влади та суспільства. Вони давали людям можливість об'єднатися, зосередити свої зусилля на спільній меті, відчутти себе творцями подій. Із святами їх єднала тимчасова зміна звичних устоїв, властива карнавалам.

Таким чином, святкова культура наприкінці XIX — на початку XX ст. складалася з елементів, багато з яких мали синтетичний характер, деякі з них існували в “чистому вигляді” і були самостійними структурами, інші — поєднувалися, утворюючи складні форми. Зародження наприкінці XIX ст. політичних традицій і ритуалів загалом проходило в рамках еволюційного розвитку громадянської культури.

Святкова культура, сформована на хвилі революційних перетворень 1917 р., зумовила її трансформацію. Саме з цього часу зростає кількість “авторів” свят, окрім центральних і місцевих властей і церкви, різноманітні урочистості проводяться з ініціативи рад депута-

тів, численних громадських і культурних організацій, а також партій. Починається процес політизації суспільного дозвілля, виражений в активному впровадженні політичних ідей в різні структури повсякденного життя і святкової культури. Виникає і нова структура вихідних (святкових) днів.

У Російській імперії до 1917 р. (до 2 березня 1917 р.) вихідний день називався неprisутнім і оголошувався за указом царя. Neprisутніми (вихідними) вважалися дні недільні, всі дванадцять свята православної церкви, деякі інші церковні (Покрова, Усікновення глави Іоанна Предтечі, ікони Казанської Божої Матері і деякі інші), а також табельні (“царські дні”).

У 1905 р. 30 липня народився спадкоємець престолу, у зв'язку з чим в календар були внесені деякі корективи: скасовувався вихідний день 22 листопада — народження і тезоіменитство спадкоємця (великого князя Михайла Олександровича), проголошувалися два нові вихідні: 30 липня — народження спадкоємця та 5 жовтня — тезоіменитство спадкоємця (великого князя Олексія Миколайовича).

Отже, з 1905 р. для всієї Російської імперії склалася така схема вихідних днів (дати вказані за старим стилем): 1 січня — Новий рік; 6 січня — Богоявлення, або Хрещення Господнє; 2 лютого — Стрітення Господнє; 10—11 лютого — Масляна, або Два дні Сирної седмиці (дата змінна); 25 березня — Благовіщення; 26 березня — Вхід Господній у Єрусалим; 2—8 квітня — Великодній тиждень (дата змінна); 23 квітня — тезоіменитство імператриці Олександри Феодорівни; 6 травня — народження імператора Миколи Олександровича; 9 травня — Святителя Миколи Чудотворця; 11 травня — Вознесіння Господнє (дата змінна); 14 травня — коронування імператора і імператриці; 21 травня — П'ятдесятниця, або День Св. Трійці (дата змінна); 22 травня — День Св. Духа (дата змінна); 25 травня — день народження імператриці Олександри Федорівни; 29 червня — День Святих Апостолів Петра и Павла; 22 липня — тезоіменитство Марії Федорівни; 30 липня — день народження цесаревича Олексія Миколайовича; 6 серпня — Преображення Господнє; 15 серпня — Успіння Пресвятої Богородиці; 29 серпня — Усікновення

глави Св. Іоанна Предтечі; 30 серпня — благовірного кн. Олександра Невського; 8 вересня — Різдво Пресвятої Богородиці; 14 вересня — Воздвиження Хреста Господнього; 26 вересня — Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова; 1 жовтня — Покрови Пресвятої Богородиці; 5 жовтня — тезоіменитство спадкоємця; 21 жовтня — сходження на престол Государя Імператора; 22 жовтня — Казанської ікони Божої Матері; 14 листопада — день народження вдови імператриці; 21 листопада — Введення в храм Пресвятої Богородиці; 6 грудня — Святого Миколи Чудотворця та тезоіменитство Государя Імператора; 25—27 грудня — святкування Різдва Христового [11, 82].

Ця схема неробочих вихідних днів проіснувала незмінною до 1917 р.

У 1917 році скасовуються неробочі святкові дні — “царські дні”, а все інше залишається без змін. Нова влада не стоїть осторонь впорядкування вихідних днів. І саме для впорядкування в цій сфері влада у 1918 р., ухвалює Кодекс законів про працю, в якому на законодавчому рівні закріплюються вихідні (“червоні”, неробочі дні) у додатку до ст. 104 “Правила про щотижневий відпочинок і про святкові дні”, прийнятий ВЦВК 10 грудня 1918 р. [2, 74], в якому встановлюються з 10 грудня 1918 р. такі святкові дні: 1 січня — Новий рік, 22 січня — день 9 січня 1905 року, 12 березня — повалення самодержавства, 18 березня — день Паризької Комуни, 1 травня — день Інтернаціоналу, 7 листопада — день Пролетарської революції, а також додаткові, але не більше 10 днів на рік, так звані місцеві свята, узгоджені з владою, і за умови, що ці дні не оплачуються [2, 74].

Пленарне засідання Ради Професійних Спілок 2 січня 1919 р. своєю постановою оголошує неробочими днями п’ять найбільш шанованих свят православної церкви (за старим стилем): 6 січня — Хрещення Господнє; 25 березня — Благовіщення Пресвятої Богородиці; Великдень (п’ятниця і субота, Страсний понеділок і вівторок великодніх тижнів); 15 серпня — Успіння Пресвятої Богородиці; 25-26 грудня — Різдво Христове [11, 84].

У 1922 році в Росії ухвалюється Кодекс законів про працю РСФСР, в якому у ст. 111

неробочими днями оголошуються: 1 січня — Новий рік, 2 січня — день 9 січня 1905 р., 12 березня — день повалення самодержавства; 18 березня — день Паризької Комуни, 1 травня — день Інтернаціоналу; 7 листопада — день Пролетарської Революції [4].

В Україні Кодекс законів про працю УРСР, ухвалений 15 листопада 1922 р., став повною рецепцією аналогічного російського кодексу. Таким чином, з 1922 р. Україна живе за тими вихідними днями, які проголошені в КЗпП РСФСР.

У загальному календарі Російського товариства Червоного Хреста неробочими днями в 1925 р. заявлені: 1 січня — Новий рік; 22 січня — День 9 січня 1905; 12 березня — день повалення самодержавства; 18 березня — День Паризької Комуни; 18 квітня — Страсна субота; 19-20 квітня — Великдень; 1 травня — День Інтернаціоналу; 28 травня — Вознесіння; 7 червня — Трійця; 8 червня — Духів день; 6 серпня — Преображення; 15 серпня — Успіння; 7 листопада — День Пролетарської Революції; 25—26 грудня — Різдво [1]. Характерним для цього календаря є те, що державні дні переведені на новий стиль, а релігійні свята — подані за старим стилем.

Московською міською радою профспілок прийнято постанову, яка була надрукована в газеті “Известия” за 1927 р., де заборонялося проводити в 1928 р. роботи в такі святкові дні: 1 січня — Новий рік; 22 січня — День пам’яті Леніна; 12 березня — День повалення самодержавства; 18 березня — День Паризької комуни; 1 травня — День Інтернаціоналу; 7—8 листопада — XI рік Пролетарської революції; 8 березня — Міжнародний день робітниць, робочий день скорочено для робітниць на 2 години. Крім того, заборонялося проводити роботи в такі дні відпочинку: 14 квітня — Страсна субота; 16 квітня — 2-й день Великодня; 24 травня — Вознесіння; 4 червня — Духів день; 6 серпня — Преображення, 25 і 26 грудня — Різдво.

Постановою ВЦВК, РНК РРФСР від 30.07.1928 р. “Про зміну статей 111 та 112 Кодексу законів про працю РРФСР” визначаються такі неробочі дні: 1 січня — Новий рік; 22 січня — день 9 січня 1905; 12 березня — день

повалення самодержавства; 18 березня — день Паризької Комуни; 1 і 2 травня — день Інтернаціоналу; 7 і 8 листопада — річниця Жовтневої революції. Плюс щорічно 6 особливих днів відпочинку (Пункт про 6 особливих днів відпочинку набув чинності з 1 січня 1929 р.) [8]. У цій постанові не згадується 8 березня, тому, ймовірно, що цей день стає пам'ятним днем.

У Постанові РНК СРСР від 24.09.1929 р. “Про робочий час і час відпочинку в підприємствах і установах, що переходять на безперервний виробничий тиждень” вихідні дні оголошуються як “революційні дні”. Революційні дні це: 22 січня — день пам'яті 9 січня 1905 і пам'яті В. І. Леніна, 1 і 2 травня — дні Інтернаціоналу, 7 і 8 листопада — Дні річниці Жовтневої революції [9].

“Святкування інших революційних подій проводиться без звільнення робітників і службовців від роботи. У день нового року і дні всіх релігійних свят (колишніх особливих днів відпочинку) робота проводиться на загальних підставах” [23].

Таким чином, радянська влада повністю скасовує релігійні свята, а Новий рік оголошено святковим, але робочим днем. Ця постанова діяла до 1947 р., коли 1 січня стає святковим неробочим днем [9].

У 1930 р. назви “революційних днів” змінюються: 1—2 травня з “днів Інтернаціоналу” перейменовується на “Свято міжнародної солідарності пролетаріату”, а 7 і 8 листопада — з “днів річниці Жовтневої революції” — на “День Пролетарської революції”.

Отже, з 1929 до 1936 року СРСР встановлюється стабільність стосовно святкових вихідних днів. У 1936 р. 5 грудня була прийнята нова конституція. Ця подія вплинула і на календар свят. Неробочими святковими днями оголошуються такі дні: 22 січня — день пам'яті В. І. Леніна і 9 січня 1905р; 1-2 травня — дні бойового свята міжнародного пролетаріату (Свято міжнародної солідарності пролетаріату), 7—8 листопада — річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції в СРСР (День Пролетарської революції), оголошується новий святковий неробочий день — 5 грудня — Всенародне свято — день Сталінської

Конституції СРСР. День Конституції встановлено 5 грудня 1936 р. Надзвичайним VIII з'їздом Рад СРСР.

Президія Верховної Ради СРСР 26 червня 1940р. видала Указ “Про перехід на восьмигодинний робочий день, на семиденний робочий тиждень і про заборону самовільного покидання робітниками і службовцями підприємств і установ” [12, 373]. У розвиток цього указу 27 червня 1940 р. РНК СРСР прийняв постанову, якою установив, що “понад недільних днів неробочими днями також є: 22 січня, 1 і 2 травня, 7 і 8 листопада, 5 грудня”. Цією самою постановою були скасовані існуючі в деяких сільських місцевостях шість особливих днів відпочинку та неробочі дні 12 березня (День повалення самодержавства) і 18 березня (День Паризької комуни).

З 1941 р. по 1945 р., у зв'язку з Великою Вітчизняною війною святкових неробочих днів не існувало.

Після оголошення миру з 8 травня 1945 р. в СРСР, зокрема й в Україні встановлюються як неробочі святкові дні: 22 січня — “день пам'яті 9 січня 1905 і пам'яті В. І. Леніна”, 1 і 2 травня — дні Інтернаціоналу, 9 травня — свято Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років [13, 216], 7 і 8 листопада — дні річниці Жовтневої революції, 5 грудня — День Конституції СРСР.

З 2 вересня 1945 року до переліку неробочих святкових днів вносять 3 вересня під назвою “День перемоги над Японією” [29]. А вже через два роки, з 7 травня 1947р., 3 вересня оголошують робочим днем і закріплюють Указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 травня 1947р. “На зміну Указу Президії Верховної Ради СРСР від 2 вересня 1945 р. про оголошення дня перемоги над Японією — 3 вересня неробочим днем Президія Верховної Ради СРСР постановляє: вважати день 3 вересня — свято перемоги над Японією — робочим днем” [16, 376]. Згодом цей “червоний” календарний день зникає з переліку і з народної пам'яті назавжди. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 грудня 1947 р. 1 січня було оголошено новорічним святом (неробочим днем), а день 9 травня був оголошений робочим днем [14, 376].

З 23 грудня 1947 р. схема неробочих і святкових днів існувала в такому вигляді: 9 травня — свято перемоги над Німеччиною вважається святковим, але робочим днем, 1 січня — Новий рік, 22 січня — день пам'яті 9 січня 1905 р. і пам'яті В. І. Леніна, 1 і 2 травня — дні Інтернаціоналу, 7 і 8 листопада — дні річниці Жовтневої революції, 5 грудня — День Конституції СРСР.

За такими святковими днями СРСР жив до 1951 р, а вже з 7 серпня 1951 р. знову відбуваються зміни: 1 січня — Новий рік, 1 і 2 травня — дні Інтернаціоналу, 7 і 8 листопада — дні річниці Жовтневої революції, 5 грудня — День Конституції СРСР.

“День пам'яті 9 січня 1905 р. і пам'яті В. І. Леніна” — 22 січня — Указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 серпня 1951 р. “Про оголошення 22 січня робочим днем” оголошується робочим днем, але разом із тим, відзначати й надалі 22 січня як день, присвячений пам'яті В. І. Леніна і 9 січня 1905 р. Відповідно до постанови ЦК КПРС, опублікованій у “Известиях” Ради депутатів трудящих СРСР 11 січня 1955 р. № 8, “день пам'яті В. І. Леніна, великого вождя трудящих і засновника Радянської соціалістичної держави, відзначати в день народження В. І. Леніна — 22 квітня” підніманням Державного прапора СРСР [15, 376].

Установлена схема святкових неробочих днів з 1955 р. проіснувала до 1965 р. Особливо треба відзначити зміни, що відбулися у 1965 році, коли з 26 квітня 1965 р. святковими неробочими днями оголошено: 8 березня — Міжнародний день робітниць і 9 травня — День перемоги. У 1965 р. саме на ознаменування 20-ї річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні відбулася ціла низка святкових заходів, покликаних підвищити значущість свята. Указами Президії Верховної Ради СРСР була впроваджена ювілейна медаль “Двадцять років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1945—1945 рр.”, Положення про почесне звання “Місто-герой”, у Москві відкрили Центральний музей Збройних Сил СРСР, присвячені війні зали в обласних краєзнавчих музеях і музейні кімнати в школах та закладах — по всій країні. До сьогодні

9 травня вважається неробочим днем і вшановується різними заходами (концерти, хвилина мовчання, покладення вінків до пам'ятників загиблих у війні тощо). У 1975 р. [5], 1980 р. [7], 1985 р. [6] до річниці Перемоги ЦК КПРС ухвалював спеціальні постанови щодо їх святкування. Можемо припустити, що саме з нагоди свята Перемоги 8 березня було оголошено неробочим днем як визнання вагомого внеску радянських жінок “в ознаменування видатних заслуг радянських жінок в комуністичному будівництві, в захисті Батьківщини в роки Великої Вітчизняної війни, їх героїзму і самовідданості на фронті й у тилу, а також відзначаючи великий вклад жінок у зміцненні дружби між народами і боротьбу за мир” 8 березня стає не тільки святковим, а й неробочим днем [27, 55]. Нагадаємо, що у 1927 р. 8 березня був святковим, але скороченим днем, і після 1928 р. цей день ніде не згадується.

Світова громадськість відзначає це свято, починаючи з 1910 р., відтоді, як на II Міжнародній конференції соціалісток у Копенгагені на пропозицію Клари Цеткін 8 березня було проголошено днем солідарності жінок усього світу в боротьбі за економічну, соціальну і політичну рівноправність. З 1975 р. ООН, у зв'язку з Міжнародним роком жінок, проголосила 8 березня Міжнародним жіночим днем. У 1977 р. Генеральна Асамблея ООН (резолюція № A/RES/32/142) запропонувала державам оголосити, відповідно до їх традицій і звичаїв, будь-який день цього року Днем боротьби за права жінок і міжнародний мир Організації Об'єднаних Націй. Це рішення було ухвалене у зв'язку з Міжнародним роком жінок, так і Міжнародним десятиріччям жінок (1976—1985 роки). Присвячені Дню боротьби за права жінок і міжнародний мир Організації Об'єднаних Націй заходи ООН приурочуються до 8 березня.

Дванадцять років, з 1965 р. до 1977 р., СРСР живе за таким святковим календарем: 1 січня — Новий рік, 8 березня — Міжнародний жіночий день, 1 і 2 травня — День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня — День Перемоги, 7 і 8 листопада — річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції, 5 грудня — День Конституції СРСР.

Від 1977 р. святковими неробочими днями стають: 1 січня — Новий рік, 8 березня — Міжнародний жіночий день, 1 і 2 травня — День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня — День Перемоги, 7 жовтня — День Конституції СРСР, 7 і 8 листопада — річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції [7, 224]. Тобто змінилася дата святкування Дня Конституції: замість 5 грудня вона святкується 7 жовтня.

Після проголошення Україною Незалежності змінюється календар неробочих святкових днів. В Україні з березня 1991 р. неробочі святкові дні це: 1 січня — Новий рік, 8 березня — Міжнародний жіночий день, 1 і 2 травня — День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня — День Перемоги, 28 червня — День Конституції України, 16 липня — День Незалежності України, 7 і 8 листопада — річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції, не працюють також у дні релігійних свят: 7 січня — Різдво Христове, змінна дата — Пасха (Великдень), змінна дата — День Святої Трійці [18, 267].

5 червня 1992 р. Законом України День незалежності України з 16 липня переноситься на 24 серпня [19, 502]. У 1995 р. в Кодекс Законів про працю вносять уточнення: “У випадку, коли святковий або неробочий день (стаття 73) збігається з вихідним днем, вихідний день переноситься на наступний після святкового або неробочого” [21, 143]. З 2000 р. святкові

дні 7 і 8 листопада — річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції скасовуються владою [22, 53].

Висновки. На підставі аналізу календарної святковості часів СРСР можемо говорити про позитивний та негативний досвід. До негативного можна віднести надмірну ідеологічну спрямованість, формалізм. Позитивним є те, що й нові, й традиційні форми свята радянської епохи були покликані зафіксувати основні віхи історії та культури нової держави і транслювати їх через покоління як традиційні (але вже традиційно радянські). Цей досвід є корисним і в умовах незалежної України.

Таким чином, можна засвідчити, що в досліджуваній період в Україні, як і в СРСР в цілому, під впливом державної політики складалася цілісна система громадських свят і обрядовості, яка мала певні ідеологічні функції.

Частина свят, які сформували культуру радянського періоду, зберігає свій вплив і після розпаду СРСР. Значною мірою це пов'язано з тим, що вони відсилають до того нового пласту культурної пам'яті, який був створений за час існування Радянського Союзу. Тенденція сучасної культури може бути схарактеризована в тому самому ключі — в сучасній Україні триває процес утворення нових свят. Покоління, народжене після 90-х років ХХ ст., є носієм вже іншої комунікативної пам'яті, і те, що було традиційним для їх батьків і дідів, для них є міфом, легендою.

Література:

1. Всеобщий календарь Российского общества Красного Креста 1925 г. — М.-Л.: Государственное издательство, 1925.
2. Декрет Всероссийского исполнительного комитета. Кодекс законов о труде // Собрание Указаний и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. — М.; 1920. — 274 с.
3. Декреты Советской власти. Т. 1. — М., 1957. — 608 с.
4. Кодекс Законов о труде Р.С.Ф.С.Р. изд. 1922 г. [Електронний ресурс] // Законы СССР 1917-1929 гг.: — Режим доступу: <http://www.economics.kiev.ua/index.php?id=589&view=article> — Назва з домашньої сторінки Інтернету.
5. О 30-летию Победы советского народа в Великой Отечественной войне в 1941—1945 гг.: Постановление ЦК КПСС, 1974 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. — 9-е изд, доп., испр. — М.: Политиздат, 1986. — Т.12. — С.503—508.
6. О 40-летию Победы советского народа в Великой Отечественной войне в 1941—1945 гг.: Постановление ЦК КПСС, 31 мая 1984 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. — 9-е изд, доп., испр. — М.: Политиздат, 1986. — Т.14. — С.574—581.
7. О праздновании 35-й годовщины Победы советского народа в Великой Отечественной войне в 1941—1945 гг.: Постановление ЦК КПСС, 14 января 1980 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. — 9-е изд, доп., испр. — М.: Политиздат, 1986. — Т.13. — С.430—431.
8. Постановова ВЦВК, РНК РРФСР від 30.07.1928 “Про зміну статей 111 та 112 Кодексу законів про працю РРФСР” [Електронний ресурс] // Законы СССР 1917—1929 гг.: — Режим доступу: <http://www.economics.kiev.ua/index.php?id=589&view=article> — Назва з домашньої сторінки Інтернету.
9. Постановова РНК СРСР від 24.09.1929 “Про робочий час і час відпочинку в підприємствах і установах, що переходять на безперервний виробничий тиждень” [Електронний ресурс] // Законы СССР 1917—1929 гг.: — Режим доступу: <http://www.economics.kiev.ua/index.php?id=589&view=article> — Назва з домашньої сторінки Інтернету.
10. Постановление от 9 ноября 1922 года “О введении в дей-

ствие КОДЕКСА ЗАКОНОВ О ТРУДЕ РС.Ф.С.Р.” Изд. 1922 г., принятое на IV сессии 9 ноября 1922 г. [Электронный ресурс] // Законы СССР 1917—1929 гг.: — Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/index.php?id=589&view=article> — Назва з домашньої сторінки Інтернету.

11. Русские: народная культура (история и современность). Т. 4. Общественный быт. Праздничная культура. / Отв. ред. И. В. Власова. — М., 2000. — 244 с.: илл. ISBN 5-201-13720-2

12. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года «О переходе на восьмичасовой рабочий день, на семидневную рабочую неделю и о запрещении самовольного ухода рабочих и служащих с предприятий и учреждений» // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. к. ю. н. Мандельштам Ю. И. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. — С. 373—374.

13. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 8 мая 1945 г. «Об объявлении 9 мая Праздником Победы» // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. к. ю. н. Мандельштам Ю. И. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956.

14. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 23 декабря 1947 г. «Об ообъявлении 1 января не рабочим днем» // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. к. ю. н. Мандельштам Ю. И. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956.

15. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 7 августа 1951 «Об ообъявлении 22 января рабочим днем» // Сборник законов

СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. к. ю. н. Мандельштам Ю. И. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956.

16. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 2 вересня 1945 р. «Про оголошення 3 вересня святом Перемоги над Японією» // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. к. ю. н. Мандельштам Ю. И. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956.

17. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 2 грудня 1987 року “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів СРСР про працю” // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1988. — № 14.

18. Закон Української Радянської республіки “Про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю Української РСР при переході республіки до ринкової економіки” // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1991. — № 23.

19. Постанова Верховної Ради Української “Про проголошення незалежності України” // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 38.

20. Закон України “Про внесення доповнення до статті 67 Кодексу законів про працю України” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1995. — № 28.

21. Закон України “Про внесення доповнення до статті 73 Кодексу законів про працю України” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30.

22. Закон України “Про внесення доповнення до статті 73 Кодексу законів про працю України” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2000. — № 8.